

10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009—2018 роки та на період до 2039 року // Ел. ресурс —

http://arch.ukrproject.gov.ua/files/content/strat_razvut.pdf

11. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізації них викликів // Ел. ресурс —

www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiyaUkr.doc

Стаття подана до редакції 07.10.2011

УДК 332.133.7

У. Я. Андрусів, асист. кафедри УГРЕР,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

РОЛЬ КЛАСТЕРІВ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено особливості створення та функціонування кластерів у регіональному розвитку національної економіки, визначено переваги та недоліки від їх функціонування, запропоновано шляхи їх створення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кластер, кластерний підхід, кластеризація, регіональні кластери, національна економіка, глобалізація, кластер-на модель.

АНОТАЦИЯ. У статье отражены особенности создания и функционирования кластеров в региональном развитии национальной экономики, определены преимущества и недостатки от их функционирования, предложены пути их создания.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кластер, кластерный подход, кластеризация, региональные кластеры, национальная экономика, глобализация, кластерная модель.

ANNOTATION. In the article the features of creation and functioning of clusters are reflected in regional development of national economy, certainly advantages and failings from their functioning, the ways of their creation are offered.

KEYWORDS: cluster, cluster approach, regional clusters, national economy, globalization, cluster model.

Науково-технічний прогрес та інтелектуалізація основних складових виробництва в усіх сферах економіки забезпечує економічне зростання держав у ХХІ ст. та формування «нової» економіки, а саме економіки знань. Важливою рисою інноваційно орієн-

тованої економіки є стабільне зростання долі наукоємного сектору виробництва за рахунок створення територіальних науково-виробничих конгломератів — регіональних кластерів [4].

Перед економічною наукою постає завдання пізнання, опису і розробки, принципів і механізмів, необхідних для впровадження в життя такої промислової політики, яка б забезпечувала стійкі темпи економічного зростання і підвищенням конкурентоспроможності на всіх рівнях. Цим цілям відповідає методологія формування кластерів конкурентоспроможності, які за М. Портером є «внутрішніми точками зростання» регіональної і національної економіки. Завдання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості свідчать про те, що проблема розробки механізму впровадження кластер них об'єднань підприємств галузі є своєчасна і затребувана.

Кластерний підхід як механізм ефективного розвитку підприємств регіонів знайшов своє відображення у працях: Н. Булатова, М. Войнаренко, С. Соколенко, М. Портера [1—4]. У наукових працях цих учених визначено теоретико-методологічні аспекти конкурентного кластерного розвитку. Так, з точки зору С. Соколенко, «кластери створюють унікальну підставу для розвитку інноваційної діяльності, підвищення продуктивності та рентабельності сектору малих і середніх підприємств. Кластери — істинне дитя глобалізації, підвищення ролі регіонів, створюють основу для притоку іноземних інвестицій, навчання широкого кола підприємців і міцного розвитку малого і середнього підприємництва, підвищення гнучкості та мобільності компаній, створення широкого спектру мережевих структур» [4].

В роботах цих авторів висвітлюються проблеми організації та управління кластерами; визначення ефективності діяльності кластерів та їх вплив на зростання внутрішнього регіонального продукту, внутрішнього валового продукту і економічний розвиток країни в цілому; конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг.

Слід зазначити, що невіршеними залишається багато питань щодо ролі кластерів у регіональному розвитку економіки. Наявність невіршених наукових проблем, пов'язаних з необхідністю залучення кластерного потенціалу до процесів економічного зростання регіонів, недостатній рівень дослідження тенденцій його розвитку зумовлюють актуальність даної теми.

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей кластерного підходу та визначенні ролі кластерів у регіональному розвитку в умовах національної економіки.

Процес економічної кластеризації є закономірним етапом розвитку ринкових систем. На даному етапі розвитку економіки України кластери можуть виступати ефективним інструментом інтенсифікації розвитку вітчизняного підприємництва [4].

Кластер — це зосередження в географічному регіоні взаємозалежних підприємств у межах окремої області [3]. Кластери можуть охоплювати як невелику (10—15 компаній), так і значну кількість підприємств та структур, а також можуть формуватися як з крупних, так і з малих фірм, частина яких може бути власністю іноземців. Нерідко центром формування кластерів виступають університети або групи науково-дослідницьких структур і проєктних установ.

До кластерів, що розрізняються за рівнем взаємодії учасників, відносять [2]:

- кластери з регламентованими відносинами.

- кластери з несистемними зв'язками по типу взаємодії між членами професійних асоціацій. Такі кластери більш поширені у країнах, що розвиваються.

Ряд науковців, а також політиків і практиків, вважає, що проблема полягає у складності ідентифікації кластеру: багатогранність об'єднань і їх невизначений характер створюють труднощі для їхнього теоретичного й практичного розпізнавання та методологічного дослідження. Дійсно кластери іноді складно ідентифікувати через наявність звичайної економічної урбанізації або інфраструктурних зрушень. Саме через ці непорозуміння кластеризація як поняття потребує особливого вивчення та розуміння.

Створення кластерів на регіональному рівні є однією із поширених форм інтеграції при формуванні партнерських зв'язків між підприємствами. Розвиток партнерства між фірмами у межах промислових кластерів може принести значні вигоди як бізнесу, так і економіці у цілому. Вони включають: зростання рівня досвіду, що забезпечує компанії більшою глибиною відносин в їхніх ланцюгах постачання і забезпечує потенціал міжфірмового навчання і співробітництва; здатність фірм реалізувати ефект масштабу завдяки більш широкій додатковій спеціалізації виробництва в межах кожної фірми, спільній закупівлі сировини для отримання оптових знижок, або спільному маркетингу; зміцнення суспільних й інших неформальних зв'язків, що ведуть до створення нових ідей і нових підприємств; поліпшення інформаційних потоків у межах кластера, наприклад, використовуючи постачальників фінансових послуг.

Як показує практика, формування промислових кластерів, визначаючи структурну основу економічного зростання у регіонах, міцні партнерські відносини, сприяє досить швидкій трансформації результатів наукових досліджень у регіональну промислову політику [1]. При цьому утворення нових промислових кластерів часто розглядається як база регіонального ендогенного економічного зростання.

Вигоди для бізнесу від розвитку кластера багато в чому залежать від особливостей останнього, але узагальнено можуть складатися у зниженні витрат у поточній діяльності,

— підвищенні гнучкості та конкурентоспроможності при створенні нових продуктів, технологій,

— з'являються можливості для більш успішного виходу на міжнародні ринки, формується основа, базис для одержання додаткових конкурентних переваг, обумовлених не властивостями товару, послуг, а наявністю розвинених систем просування товару; управлінських рішень на основі вивчення змін зовнішнього середовища.

Для малих і середніх підприємств кластер може істотно знижувати бар'єр виходу на ринки збуту продукції та поставок робочої сили, сировини та матеріалів.

У свою чергу, підвищення ефективності діяльності підприємств кластера повинне збільшити базу оподаткування (відрахування у бюджети різних рівнів), зайнятість, рівень доходів населення, підвищення стійкості та конкурентоспроможності території [2].

Переваги кластерної моделі розвитку для регіону полягають у:

— збільшенні числа робочих місць;

— поліпшенні соціально-економічного розвитку, інвестиційного клімату та привабливості регіону;

— збільшенні кількості платників податків та бази оподаткування;

— розвитку виробничої та соціальної інфраструктури;

— підвищенні соціальної захищеності, добробуту населення регіону.

Перевагами державних органів влади від участі у кластері є наступні :

— збільшується кількість платників податків і база оподаткування (центри управління малим та середнім бізнесом знаходяться, як правило, на тій самій території, що і сам бізнес, на відміну від вертикальних корпорацій, підприємства яких можуть знаходитись у різних регіонах);

— знижується залежність від окремих бізнес-груп;

— з'являються основи для диверсифікації економічного розвитку регіону.

За допомогою кластерів влада може краще розуміти наявні ринкові тенденції, сполучаючи оцінки зсередини кластера (як учасник кластера) і розуміння зовнішніх макроекономічних факторів, політичних тенденцій і реалій. Цей підхід надає владі інструментарій ефективної взаємодії з бізнесом, більш глибокого розуміння його характерних показників і тактичних завдань, дає можливість цілеспрямованого, реального і мотивованого стратегічного планування ресурсів регіону, розвитку територій.

За оцінками вітчизняних і зарубіжних науковців, експертів ОЕСР, кластерний підхід, як показує світова практика, є не тільки засобом досягнення цілей промислової політики, що охоплює структурні зміни, підвищення конкурентоспроможності та підприємницької активності малого бізнесу, але й виступає одним із ключових факторів формування партнерських зв'язків та посилення інноваційної направленості у глобальному економічному середовищі.

Глибина та широта сфер діяльності кластерних структур особливо зросла за останні роки з наростанням процесів глобалізації, посилення конкурентної боротьби і ускладнення ситуації на світових ринках. Із збільшенням обсягів інформації і знань у галузі ризиків у глобальній економіці значно змінилась і продовжує змінюватись роль кластерів у конкурентній боротьбі. Можливість шляхом кластеризації формувати необхідну критичну масу в окремих сферах діяльності дозволить кластерам презентувати світу як унікальність, так і здатність будь-якої національної, регіональної чи територіальної економіки витримувати тиск з боку конкурентів.

В Україні практичне застосування кластерного підходу починається із 1998 р., а з 2005 р. активне створення кластерів розгорнулося в таких областях: Хмельницькій (швейний, будівельний, харчовий, туристичний кластери, кластер зеленого туризму), Івано-Франківській (туристичний кластер, кластер виробників декоративного текстилю), Черкаській (кластер перевізників); Житомирській («Українська асоціація каменю»), Рівненській (деревообробний кластер), Харківській («Харківська асоціація виробників устаткування машин»), Одеській («Одеські вина»). Прикладом ефективного використання приподних ресурсів, зокрема, граніту, у розвитку будіндустрії і формуванні кластеру будівництва та будматеріалів можуть служити зусилля, зроблені в Житомирській області. У складі учасників цього кластеру два банки інтенсивно співпрацюють з будівельними компаніями, а також навчальні заклади, які забезпечують підготовку і впроваджують програми стажувань для персоналу.

Успіх кластерів зміцнює та розвиває економічну ситуацію в регіоні, сприяє економічному зростанню регіону, тому кластери мають політичну значущість для влади, у першу чергу, у зв'язку з виконанням соціальних зобов'язань перед суспільством і створенням сприятливих можливостей для економічного та соціального розвитку, дозволяє сфокусувати проблеми і сильні сторони сектора економіки[3]. Використовуючи вплив та авторитет кластера, бізнес і регіональні влади спільно можуть шукати шляхи найбільш ефективного просування своїх ініціатив через регіони, включаючи підготовку законопроектів і лобювання на державному рівні проходження регіональних і галузевих ініціатив.

Таким чином, можна підсумувати, що головним завданням регіональної кластеризації є підвищення конкурентоздатності економіки певного регіону, що надасть ряд переваг не тільки учасникам бізнесу у вигляді: зростання продуктивності діяльності, зниження трансакційних витрат, ширшого доступу до ринків збуту, технологій, економії від масштабів та досягненні синергетичного ефекту, але й сприяє зміцненню конкурентного статусу регіону, активізації підприємницької активності, підвищенню інвестиційної привабливості, сприянні найбільш раціональному використанні ресурсів, удосконаленні інноваційного середовища регіону, зростання експортного потенціалу та забезпечення стійкого розвитку соціальних процесів.

Як бачимо, створення кластерів — один із ключових факторів економічного зростання в районах, містах і регіонах. Тому варто створити ефективні механізми співробітництва на регіональному рівні в Україні, що сприяли б виведенню економіки країни й економіки її регіонів, на якісно новий рівень.

Література

1. Булатова Н. М. Методологические подходы формирование региональных промышленно-транспортных комплексов на основе кластерного подхода // Вестник БДУ. Вып. 4. Серия 9: Физика и техника. — Улан-Уде: БДУ, 2005. — С. 20—23.
2. Войнаренко М. П., Малий М. В. Будівельний кластер — європейський шлях розвитку. — Хмельницький: Поділля Перший, 2005. — 32 с.
3. Портер М. Конкуренция: Пер. с англ. — М.: Изд. дом «Вильямс», 2002. — 496 с.
4. Соколенко С. І. Сучасний економічний розвиток регіону на основі інноваційних промислових кластерів / С. І. Соколенко // Матеріали семінару — наради «Розвиток територіальної громади на основі кластерної моделі виробництва». — Сміла, 2009.

Стаття подана до редакції 11.10.2011